

ימי עיון בתנ"ך תשע"ה

רועים וערים בספר בראשית

הרב חיים נבון (שיעור מס' 163)

א. קין והעיר הראשונה

1. "וַיַּדַע קַיִן אֶת אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת חַנוֹךְ וַיְהִי בְנֵה עֵיר וַיִּקְרָא שֵׁם הָעֵיר כְּשֵׁם בְּנוֹ חַנוֹךְ" (בראשית ד', יז).
2. "וַיְהִי הֶבֶל רֹעֵה צֹאן וְקַיִן הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה" (בראשית ד', ב).
3. "וַעֲתָה אֲרוּר אַתָּה מִן הָאָדָמָה אֲשֶׁר פָּצְתָה אֶת פִּיהָ לְקַחַת אֶת דְּמֵי אֶחָיו מִיָּדָּךְ. כִּי תַעֲבֹד אֶת הָאָדָמָה לֹא תִסֹּף תֵּת פָּתָה לָךְ לָדַע וְנָד תִּהְיֶה בְּאֶרֶץ" (בראשית ד', יא-יב).

להם בוראם במתנתו הרחבה הטבעית, ויבקשו לשלוח יד ולשים כל מחשבותם למצוא המלאכות בבנות עיר, שהיא כוללת המלאכות כולם, ומגדל בתוכה, כדי להתחבר שם, ולעשות עצמם מדיניים, תחת היותם בני שדה, בחשבם שהתכלית המיוחד להם היה הקיבוץ המדינות, להתמשך ביניהם השיתוף והחברה, ושזו המעולה בתכליתיות האנושיות, עם מה שיימשך מזה מהם מהשמות והמינויים והממשלות והכבודות הדמיוניות וחמדת אסיפת הקניינים והחמס והגזל ושפיכות דמים הנמשכים, מה שלא היה דבר נמצא מזה בהיותם בשדה"

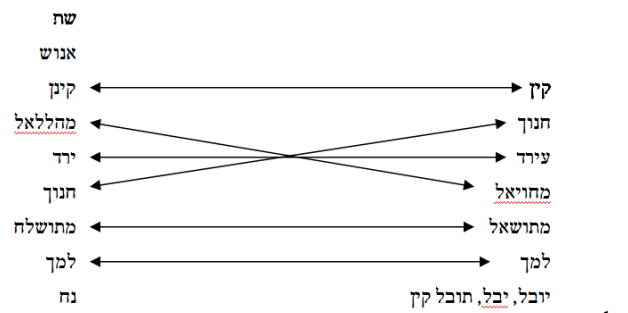
(אברבנאל, בראשית י"א, א).

ג. סדום

8. "הֲנִיחָה זֶה הָיָה עֶוֹן סֹדִם אַחֲוֹתָיָךְ גֵּאוֹן שְׂבָעַת לָחֵם וְשִׁלּוֹת הַשֶּׁקֶט הָיָה לָהּ וּלְבִנוֹתֶיהָ וַיֵּד עֵינִי וְאֶבְיוֹן לֹא הִחֲזִיקָה. וַתִּגְבְּהֶינָה וַתַּעֲשִׂינָה תוֹעֵבָה לְפָנַי וְאֶסִּיר אֶתְהוֹן כְּאִשְׁרֵי רְאִיתִי" (יחזקאל ט"ז, מט-נ).

9. "טָרָם יִשְׁכְּבוּ וְאֲנֹשֵׁי הָעִיר אֲנֹשֵׁי סֹדִם נִסְבוּ עַל הַבַּיִת מִנְעַר וְעַד זָקוּ כָּל הָעָם מִקְצָה" (בראשית י"ט, ד).

10. "וַיֹּאמְרוּ הָאֲנָשִׁים אֶל לוֹט עַד מִי לָךְ פֶּה חֲתָן וּבְנֵיךָ וּבְנֹתֶיךָ וְכָל אֲשֶׁר לָךְ בְּעִיר הוֹצֵא מִן הַמְּקוֹם. כִּי מִשְׁחַתִּים אֲנַחְנוּ אֶת הַמְּקוֹם הַזֶּה כִּי גָדְלָה צַעֲקַתְכֶם אֶת פְּנֵי ה' וַיִּשְׁלַחְנוּ ה' לְשַׁחֲתוֹהָ. וַיֵּצֵא לוֹט וַיְדַבֵּר אֶל חֲתָנָיו לְקַחֵי בְנֹתָיו וַיֹּאמְרוּ קוֹמוּ צֵאוּ מִן הַמְּקוֹם הַזֶּה כִּי מִשְׁחִית ה' אֶת הָעִיר וַיְהִי כַּמִּצַּחַק בְּעֵינֵי חֲתָנָיו. וַיָּכֻמוּ הַשַּׁחַר עָלָה וַיֵּצֵאוּ הַמְּלָאכִים בְּלוֹט לֵאמֹר קוּם קַח אֶת אִשְׁתְּךָ וְאֶת שְׁתֵּי בְנֹתֶיךָ הַנִּמְצָאוֹת פֹּה תִסָּפֶה בְּעוֹן הָעִיר. וַיִּתְמַקְּמָה וַיִּחֲזִיקוּ הָאֲנָשִׁים בְּיָדוֹ וּבְנֵי אִשְׁתּוֹ וּבְנֵי שְׁתֵּי בְנֹתָיו בְּחִמְלַת ה' עָלָיו וַיֵּצֵאוּהוּ וַיִּנְחָהוּ מִחוּץ לְעִיר. וַיְהִי כִּהוֹצִיאֵם אֹתָם הַחוּצָה וַיֹּאמְרוּ הַמְּלִט עַל נַפְשָׁךְ אֵל תִּבְטֵי אַחֲרֶיךָ וְאַל תַּעֲמֹד בְּכָל הַכֹּפֵר הַהֲרָה הַמְּלִט פֹּה תִסָּפֶה. וַיֹּאמְרוּ לוֹט אֲלֵהֶם אֵל נָא אֲדַנִּי. הֲנִיחָה נָא מִצָּא עֲבָדְךָ חֹן בְּעֵינֶיךָ וַתִּגְדַּל חִסְדְּךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עִמָּדִי לְהַחֲיוֹת אֶת נַפְשִׁי וְאֲנֹכִי לֹא אוֹכַל לְהַמְלִט הַהֲרָה פֹּה תִדְבַּקְנִי הָרַעָה וּמָתִי. הֲנִיחָה נָא הָעִיר הַזֹּאת קִרְבָּה לְנוֹס שָׁמָּה וְהוּא מִצְעָר אֲמַלְטָה נָא שָׁמָּה הֲלֹא מִצְעָר הוּא וַתְּחִי נַפְשִׁי. וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הֲנִיחָה נַשְׂאֵתִי פְּנֵיךָ גַם לְדַבֵּר הַזֶּה לְבִלְתִּי הַפְּכִי אֶת הָעִיר אֲשֶׁר דְּבַרְתָּ. מֵהָר הַמְּלִט שָׁמָּה כִּי לֹא אוֹכַל לַעֲשׂוֹת דְּבָר עַד בְּאֶדְךָ שָׁמָּה עַל כֵּן קָרָא שֵׁם הָעִיר צוּעַר. הַשָּׂמֶשׁ יָצָא עַל הָאֶרֶץ וְלוֹט בָּא צֹעֵרָה. וְהִ' הִמְטִיר עַל סֹדִם וְעַל עַמְרָה גְּפְרִית וְאֵשׁ מֵאֵת ה' מִן הַשָּׁמַיִם. וַיִּהְיֶה אֶת הָעִירִים הָאֵל וְאֶת כָּל הַכֹּפֵר וְאֶת כָּל יִשְׁבֵי הָעִירִים וְצִמּוּחַ הָאָדָמָה. וַתִּבַּט אִשְׁתּוֹ מֵאֲחֶרָיו וַתְּהִי נָצִיב מֶלַח. וַיִּשְׁכֶּם אֲבָרְהָם בְּבֶקֶר אֶל הַמְּקוֹם אֲשֶׁר עִמָּד שֵׁם אֶת פְּנֵי ה'. וַיִּשְׁקֹף עַל פְּנֵי סֹדִם וְעַמְרָה

4. "וַתֵּלֶד עֵדָה אֶת נֹבֶל הוּא הָיָה אֲבִי יִשָּׁב אֲהֵל וּמִקְנֶה. וְשֵׁם אַחִיו יִבְל הוּא הָיָה אֲבִי כָּל תַּפְּסֵ כְּנֹז וְעוֹגֵב. וְצֹלָה גַם הוּא יִלְדָה אֶת תוֹבֵל קַיִן לְטֵשׁ כָּל חֲרֹשׁ נִחְשֵׁת וּבְרָזֶל וְאַחֲוֹת תוֹבֵל קַיִן נְעַמָּה" (בראשית ד', כ-כב).

ב. בבל

6. "וַיְהִי כָּל הָאֶרֶץ שֹׁפָה אַחַת וּדְבָרִים אֶחָדִים. וַיְהִי בְּנִסְעֵם מִקְדָּם וַיִּמְצְאוּ בְּקִעָה בְּאֶרֶץ שְׁנַעַר וַיִּשְׁבּוּ שָׁם. וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ הֲבָה נִלְבְּנָה לְבָנִים וְנִשְׂרָפָה לְשִׂרְפָה וַתְּהִי לָהֶם הַלְבֵנָה לְאֶבֶן וְהַחֲמֵר הָיָה לָהֶם לְחֵמֶר. וַיֹּאמְרוּ הֲבָה נִבְנֶה לָנוּ עִיר וּמִגְדָּל וְרֹאשׁוֹ בְּשָׁמַיִם וְנַעֲשֶׂה לָנוּ שֵׁם פֶּן נִפּוֹץ עַל פְּנֵי כָּל הָאֶרֶץ. וַיִּרַד ה' לִרְאוֹת אֶת הָעִיר וְאֶת הַמִּגְדָּל אֲשֶׁר בְּנוּ בְּנֵי הָאָדָם. וַיֹּאמֶר ה' הֵן עִם אֶחָד וְשֹׁפָה אַחַת לְכֻלָּם וְזֶה חַחֲלָם לַעֲשׂוֹת וְעַתָּה לֹא יִבְצָר מֵהֶם כָּל אֲשֶׁר יִזְמוּ לַעֲשׂוֹת. הֲבָה נִרְדָּה וְנִבְלָה שֵׁם שְׁפָתָם אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמְעוּ אִישׁ שִׁפְתֵי רֵעֵהוּ. וַיִּפֹּץ ה' אֹתָם מִשָּׁם עַל פְּנֵי כָּל הָאֶרֶץ וַיַּחְדְּלוּ לְבִנֹת הָעִיר. עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ בְּבֵל כִּי שֵׁם בְּבֵל ה' שִׁפְתֵי כָּל הָאֶרֶץ וּמִשָּׁם הִפִּיצָם ה' עַל פְּנֵי כָּל הָאֶרֶץ" (בראשית י"א, ט).
7. "וְכֹחַ הִיָּה חֲטָאת דּוֹר הַפְּלִגָּה דּוֹמָה לְחֲטֵא אָדָם וְקִין וּבְנָיו, לְפִי שְׁבָהוּת לָהֶם רִיבּוּי הַעֲנִינִים הַטְּבַעִיִּים הַהִכְרָחִיִּים לְקִיּוּמָם מֵאֵת ה' מִן הַשָּׁמַיִם, בְּהִיּוֹתָם פְּנוּיִים מִמְּלֹאכְתָם מְכַל עֵמֶל וּמוֹכִינִים לְהַתְעַסֵּק בְּשִׁלְמוֹת נַפְשָׁם, לֹא נָחָה דַעֲתָם בְּמָה שֶׁהִכִּין

18. "וישימו לו לבדו ולהם לבדם ולמצרים האכלים אתו לבדם כי לא יוכלו המצרים לאכל את העברים לחם כי תועבה הוא למצרים" (בראשית מ"ג, לב).

ז. מדבר וארץ

19. "ושמרת את מצות ה' אלהיך ללכת בדרכיו וליראת אתו. כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלי מים עינת ותהמת יצאים בבקעה ובהר. ארץ חטה ושערה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש. ארץ אשר לא במספנת תאכל בה לחם לא תחסר כל בה ארץ אשר אבניה ברזל ומחררה תחצב נחשת. ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך. השמר לך פן תשפח את ה' אלהיך לבלתי שמר מצותיו ומשפטיו וחקותיו אשר אנכי מצוה היום. פן תאכל ושבעת וכתים טובים תבנה ושבת. ובקרה וצאנך ורבינו וכסף וזהב ירבה לך וכל אשר לך ירבה. ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים. המוליכך במדבר הגדל והנורא נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים המוציא לך מים מצור החלמיש. המאכלך מן המדבר אשר לא ידעו אבותיך למען ענתך ולמען נסתך להיטבך בארתיך. ואמרת בלבבך לחי ועצם נדי עשה לי את החיל הזה. וזכרת את ה' אלהיך כי הוא הנתן לך פח לעשות חיל למען הקים את בריתו אשר נשבע לאבותיך כיום הזה" (דברים ח', ו-יח).

20. "כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים הוא אשר יצאתם משם אשר תזרע את זרעך והשקית ברגלך כגון הירק. והארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה ארץ הרים ובקעת למטר השמים תשטה מים. ארץ אשר ה' אלהיך דרש אותה תמיד עיני ה' אלהיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה. והיה אם שמע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם. ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש ואספת דגנך ותירשך ויצהרך. ונתתי עשב בשדך לבהמתך ואכלת ושבעת. השמרו לכם פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחיתם להם. וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה ואבדתם מהרה מעל הארץ הטובה אשר ה' נתן לכם" (דברים י"א, י-יז).

21. "למה הובאת לארץ הזאת? מפני שאתה תלוי כאן בהשגחה האלוהית. זו ההגדרה של המקרא, והיא אמורה בלשון הנמלצת-הנשגבת האופיינית לו. אילו שאלנו יהודי מהטיפוס הישן העממי כיצד הוא מגדיר את העניין הייתה תשובתו: זאת היא ארץ שאי-אפשר להתקיים בה אלא בנסי-נסים" (פרופ' יהודה אליצור, ישראל והמקרא, עמ' 277).

ועל כל פני ארץ הכפר וירא והנה עלה קיטר הארץ קיטר הכפשו. ויהי בשחת אלהים את ערי הכפר ויזכר אלהים את אברהם וישלח את לוט מתוך ההפכה בהפך את הערים אשר ישב בהן לוט. ויעל לוט מצוער וישב בהר ושתי בנתיו עמו כי ירא לשבת בצוער וישב במערה הוא ושתי בנתיו" (בראשית י"ט, יב-ל).

ד. שכם

11. "ויבא יעקב שלם עיר שכם אשר בארץ כנען בבאו מפדן ארם ויחן את פני העיר" (בראשית ל"ג, יח).

12. "ויבא חמור ושכם בנו אל שער עירם וידברו אל אנשי עירם לאמר. האנשים האלה שלמים הם אתנו וישבו בארץ ויחסרו אתה והארץ הנה רחבת ידים לפניך את בנתם נחם לנו לנשים ואת בנתינו נתן להם. אך בזאת יאתו לנו האנשים לשבת אתנו להיות לעם אחד בהמול לנו כל זכר פאשר הם נמלים. מקנהם וקנינם וכל בהמתם הלוא לנו הם אך נאותה להם וישבו אתנו. וישמעו אל חמור ואל שכם בנו כל יצאי שער עירם וימלו כל זכר כל יצאי שער עירם. ויהי ביום השלישי בהיותם פאבים ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה איש חרבו ויבאו על העיר בטח ויהרגו כל זכר. ואת חמור ואת שכם בנו הרגו לפי חרב ויקחו את דינה מבית שכם ויצאו. בני יעקב באו על החללים ויבזו העיר אשר טמאו אחותם" (בראשית ל"ד, כ-כז).

ה. "יראת אלוהים"

13. "ויאמר אברהם כי אמרתי רק אין יראת אלהים במקום הזה והרגוני על דבר אשתי" (בראשית כ"י, יא).

14. "ויזרע יצחק בארץ ההוא וימצא בשנה ההוא מאה שערים ויברכהו ה'" (בראשית כ"ו, יב).

15. "על פן קרא [= אברהם] למקום ההוא באר שבע כי שם נשבעו שניהם" (בראשית כ"א, לא).

16. "ויהי ביום ההוא ויבאו עבדי יצחק ויגדו לו על אדות הבאר אשר חפרו ויאמרו לו מצאנו מים. ויקרא אתה שבעה על פן שם העיר באר שבע עד היום הזה" (בראשית כ"ו, לב-לג).

ו. מצרים

17. "כל חסרונות החקלאות שנזכרו לעיל היו מצויים במצרים. תרבות מצרים הייתה תלויה בחקלאות; היא התבטאה באיליות מחד - ובשעבוד האדם מאידך... אכן, רבי המדינה במצרים כלכלו את מעשיהם בתבונה - שעה שהשיאו על עמם כל רועי צאן" (רש"ר הירש, בראשית ד', א-ב).